

Viga Gyula

László Gyula találkozásai

Talán nem érzi illetlennek az olvasó, ha László Gyula *Találkozásaim* című könyve kapcsán először az én találkozásomról írok László Gyulával. Valamilyest ürügynek is érzem a jeles régész, képzőművész, sokoldalú tudós és tanár posztumusz könyvecskéjét, hogy – régi adósságként – érzékeltessek valamit abból az emberi melegségből, megbecsülésből, amit László Gyula iránt negyedfél évtizede érzek. Nem voltam tanítványa, így sem az eltelt évtizedek újabb tudományos eredményei, sem a mesterhez – legalább önbecsülésben – felnövő tanítvány, utód helyzete nem befolyásol: László Gyula vállaltan elfogult híve maradhattam mostanáig, halála után is. Mindezt könnyen tehetem, hiszen nem lettem régész, bár őrzöm néhány rövid levelét, levelezőlapját, olyat is, amiben biztatott a pesti egyetem régész szakára való átjelentkezésre. (A régészet és a néprajz akkor még másodévtől volt főszakként felvehető.) A kitűnő etnográfus, Gunda Béla, meg más, személyes szálak azonban odakötötték a néprajzhoz meg a debreceni egyetemhez.

Az 1960-as évek végén még középiskolás voltam, s mint nagyon sokan, én is gyermekkorom óta régésznek készültem. Akkor a sajtóban, televízióban, rádióban számos alkalommal lehetett olvasni, hallani, látni László Gyula előadásait a korai magyarságról, s a kettős honfoglalásról. A professzor nagyon jó előadó volt, rop-

pant színesen láttatta a témáját, amit lehetőség szerint saját rajzaival is megerősített. Személyesen először a Déri Múzeum kiállításának megnyitóján láthatam, ahol mesteréről, Rudnay Gyuláról (is) beszélt, elmondva, miért nem a piktúrát választotta fő hivatásának. Akkor már hatvan év körül járt, élénken emlékszem, hogy széles vállú volt, s nagyon jó fizikumú. Aztán 1972 legelején – a Benczúr utcai egyetemi kollégium diákbizottságának titkára voltam – sikerült meghívunk őt egy előadásra. Sokan szorongtunk az épület nagytermében, eljöttek az érdeklődő egyetemi oktatók is. Találkozásunk egész pályafutásomra, érdeklődésemre és látásmódomra befolyással volt. Számomra az volt meghatározó a személyiségében, amit a debreceni néprajzos hallgatókban Gunda professzor is erősített: aki tanul, s az életét teszi a hivatására, az ugyanolyan komoly tudós lehet, mint ők. Most visszatekintve, azt hiszem, hogy ez a legtöbb, amit egy tanár a tanítványainak, a következő generáció tagjainak adhat.

A kettős honfoglalás kérdéséről az 1970-es évek elejétől élénk tudományos vita zajlott. Nem feladatom megítélni annak tartalmi kérdéseit. Az azonban bizonyos, hogy László Gyula nagyon hamar, a mai régészeti adatbázishoz képest rendkívül kevés információból rekonstruált korábbi állapotokat, s ismert fel fontos összefüggéseket. Újszerű kérdéseket tett fel, újszerűen rakta össze adatait, s mert vitatkozni

korábbi elképzelésekkel. S amit rendkívül fontosnak tartok: döntő szerepe volt abban, hogy a régészet a közbeszéd tárgya lett, s hogy manapság ennek a gyönyörű diszciplínának igen jó a társadalmi elfogadottsága.

László Gyula egy különös, nehéz sorsú nemzedékhez tartozott. Nem egyedül a magyarság kultúrájának, tárgyi és szellemi örökségének kutatói közül, két hazát adott neki a sorsa, de csupán rövid pár esztendőtt arra, hogy a kettőt – mint a tudomány már elfogadott személyisége – mesterségében egységnek láthassa, örökségét a közös örökségnek megfelelően vizsgálhassa, értelmezhesse. Székelyföldön, a Homoród menti Kőhalomban született 1910. március 14-én. Édesapja állami iskolai tanító volt. A gimnáziumi tanulmányait, mint erdélyi – vagonlakó – menekült már Szolnokon kezdte meg 1920-ban. A család azonban még abban az évben Budapestre költözött, s László Gyula ott érettségizett 1928-ban. A Képzőművészeti Főiskolán Rudnay Gyula és Lyka Károly tanítványa volt (1928-1933), közben azonban a Pázmány Péter Tudományegyetemen régészetet és néprajzot hallgatott, 1935-ben régészetből doktorált. A Magyar Nemzeti Múzeumban 1937-től tevékenykedett, s kezdetben az avarok régészeti hagyatékával foglalkozott. 1940-ben visszatért Erdélybe, ahol a kolozsvári egyetem magántanára lett, majd 1944-ben kinevezték a honfoglalás kori régészeti tanszékre. Ebben az időszakban írta nagyhatású műveit a honfoglaló magyarság emlékeiről: *A honfoglaló magyarok művészete Erdélyben* (Kolozsvár, 1943), *A koroncói lelet és a honfoglaló magyarok nyerge* (*Archaeologia*

Hungarica 27, 1943). Talán legismertebb, máig legtöbbet forgatott művének vázlatát 1943-ban a szárszói konferencia hallgatóinak is előadta (*A honfoglaló magyar nép élete*, Budapest, 1944., új kiadása: 1988). Balatonszárszó főterén, Diénes Attila 2000-ben állított emlékművén László Gyulát is ott láthatjuk Németh László, Sinka István, Veres Péter, Somogyi Imre, Karácsony Sándor, Kodolányi János és a Püski házaspár halhatatlan társaságában. Ekkorra alakul ki tudományos módszere, az általa meghonosított régészeti néprajz. (Lásd még: *Ősvallásunk nyomai egy szarmosháti kocsistörténetben*, Kolozsvár, 1945). A temetőt a halott falunak tartotta, s annak elemzésével a korabeli társadalom szerkezetére vonatkozó következtéseket vont le. Megítélése szerint a temetőben – a nagycsaládban, illetve nemzetségben elfoglalt státusa alapján – mindenkinek megvolt a kijelölt helye. Néprajzi párhuzamok alapján sikerrel rekonstruálta a honfoglalás kori köznapi műveltség, a mindennapi élet és az ünnepek számos területét.

Érdemes ezen a helyen külön is megemlíteni, hogy László Gyula honfoglalókkal kapcsolatos kutatásaiban milyen fontos helyet kapott Zemplén megye. A Bodrogköz, lévén ez a táj – a Tisza túlsópartján levő Rétközzel együtt – a korszak régészeti anyagának leggazdagabb lelőhelye. Bodrogszerdahely honfoglalás kori temetőjének ásatásán dolgozva, az 1930-as évek végén ismerte fel a veretes tarsolyok meglétét. A temetők rendszerének megismeréséhez Bezdéd, Eperjeske, Kenézlő leletanyaga segítette. (Északkelet-Magyarország megkülönböztetett honfoglalás kori szerepéhez lásd: Révész László: A karosi honfoglalás kori temetők.

Régészeti adatok a Felső-Tisza-vidék X. századi történetéhez, Miskolc, 1996; Istvánovits Eszter: A Rétköz honfoglalás és Árpád-kori emlékanyaga, Nyíregyháza, 2003). 1949-ig folytathatta professzori munkáját a kolozsvári egyetemen, majd távozni kényszerült: visszatért Budapestre. A Múzeumi Központ előadója lett, utóbb a Magyar Nemzeti Múzeum Középkori Osztályának vezetője (1952-1957). Jelentős szerepe volt a honfoglalás- és Árpád-kori települések tervszerű ásatásainak megindításában, kutatási módszertanuk kidolgozásában. 1951-ben írta meg az avar kor monográfiáját, amely azonban csak évek múltán jelenhetett meg (*Études archéologiques sur l'histoire de la société des Avars*, Budapest, 1955). Egyetemi tanárként 1957-től nyugállományba vonulásáig (1980) vezette az Eötvös Loránd Tudományegyetem régészeti tanszékét. Új szemléletű könyveket írt: *Őstörténetünk legkorábbi szakaszai* (Budapest, 1961), *A népvándorlaskor művészete Magyarországon* (Budapest, 1970). 1970-ben adta közre véleményét a kettős honfoglalásról. Megítélése szerint a 670 táján a Kárpát-medencébe vándorló népesség (késői avarok) többsége magyar anyanyelvű volt, s utódaik alkották azt a köznépi tömeget, amelyet az Árpád vezette törökös honfoglaló réteg szervezett új társadalmi keretek közé (*A „kettős honfoglalásról” = Archaeologiai Értesítő 97, 161-190.o.*). Nagy ívű összegzést írt a nagyszentmiklósi aranykincsről, megfogalmazva azt a véleményét, hogy annak tárgyai – készítésüket, származásukat tekintve - két részre oszthatók (*A nagyszentmiklósi kincs*, Budapest, 1977). Árpád honfoglalóiról szóló könyvét együttes olvasásra ajánlotta a honfoglaló magyar nép életéről szólóval, mert

szerinte a két könyv „együtt adja meg az egykori élet vázlatát” (*Árpád népe*, Budapest, 1988). Önálló kötetben írta meg a Szent László legenda ábrázolásainak problematikáját (*A Szent László-legenda középkori falképei*, Budapest, 1993). Összesen 25 könyve és több mint 700 tanulmánya, cikke jelent meg, közöttük szép számban a közvéleménynek szánt olvasmányos, közérthető tudományos népszerűsítő munkák (pl. *Múltunkról utódainknak, 1-2*. Budapest, 1999). Gazdag az a tárgyi örökség is, amit képzőművészként készített (festmények, rézkarcok, rajzok, kislasztikák). Egyetemi tanárként pedig kiváló tanítványokat nevelt.

1998 nyarán a szülőföldre utazott: a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeumban nyitott volna kiállítást a Barabás Miklós Céh névadójának életművéből. Az út első állomása Nagyvárad volt, ahol június 17-én reggel munkatársai útra készen, egy karosszékekben örökre elszenderedve találták. 1998. július 3-án a budapesti Farkasréti temetőben helyezték örök nyugalomba.

Bizonyára a tudományos és a művészeti étellel tartott kapcsolatoknak köszönhető, hogy László Gyula szívesen írt kortársairól, s a szubjektív élményekhez, megfogalmazásokhoz rendszeresen portrékat is rajzolt. Szenvédélyesen gyűjtötte a kéziratokat. A kortársakról készített, több helyen is bemutatott képzőművészeti anyag (*László Gyula: Kortársaim*. A Petőfi Irodalmi Múzeum kiállítási katalógusa, Budapest, 1973) éppen úgy ezt tükrözte, mint a jelen kötet előzményeként a Szabad Tér Kiadónál megjelentetett könyve (*Ex Libris. Mesterségem régész*, Budapest, 1996).

A jelen kötet tematikája alapján szinte megkerülhetetlen annak felvetése, hogy

milyen módon szervesült László Gyula személyiségében és tevékenységében a tudomány és a művészet, a régészet és a képzőművészet, s a kettő művelése milyen viszonyt teremtett számára a tudományos és a művészeti élettel. A külső szemlélő természetesen ezeknek inkább az egymást erősítő hatását láthatta: elsősorban a honfoglalókról készített rajzokban, imponáló volt a rajzkészsége, de a népvándorlás és honfoglalás korának művészetéről írott munkáit is erőteljesen gazdagította ez irányú iskolázottsága és manuális tudása. Pedig nem csak „előnyei” lehettek ennek a kettős életpálynak, elkötelezettségnek. Most, hogy nyilvánosságot kapott például László Gyula és Szalay Lajos levelezése (Sümegei György: *„Egyetlen dimenziónk a jelen” Szalay Lajos és László Gyula levelezéséből, 1970-1991*, in: *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve XLII*, Miskolc, 2003, 463-498.o.), talán nem kegyeletsértő annak megfogalmazása, hogy sikeres, kiegyensúlyozott periódusokban a kétféle tevékenység bizonyára röptette, nehezebb helyzetekben pedig a két mesterség „terhe” is duplán nyomaszthatta őt. Az esetleges rossz hangulat, vélt vagy valós – László Gyula esetében inkább valós! – mellőzöttség érzete mind a tudomány, mind a művészet felől felhőket hozhatott. S ebben az összefüggésben inkább csak erősíthették egymást a rossz hangulatok. Szalay Lajosnak írta 1976 januárjában: „Hogy nem lettem festő, hanem régész!? Jó volt-e nem-e, így voltak a dolgok, így alakultak, színtehogy nem volt beleszólásom önmagam életébe sem, talán félnék voltam, talán-talán féltém attól, hogy kenyérharcba kerülök. Nem tudom, de jól van így, ahogy van...Barátom alig van, s

aki van, azzal is ritkán találkozom, barátaim a levelek. Ezekben »beszélgetem ki magamat«...” (Sümegei: *i. m.* 474-475.o.) S írt bizony a leveleiben nem lényegtelen megjegyzéseket, sommás értékítéletet, sok-sok bölcsességet, s nem kevés keserűséget is. Mint számos nagy formátumú ember életében, neki sem lehetett könnyű a helytállás.

De térjünk vissza a *Találkozásaim* című kötethez! A könyv előszavában a kiadó, Koltay Gábor meleg tónusban emlékezik László Gyulára, különösen a Nemeskürty – Koltay film készítése során kialakult kapcsolatukra. Mind ez, mind az ezt követően közreadott rövid írás – László Gyulának a film elé írott szövege – a tudós elkötelezett magyarságáról tanúskodik. Ezt követik azok a beszélgetések és portrék, amelyek – szóban és vizuálisan – finom tollrajzokat adnak közre a kortársakról, emlékeket találkozásokról, beszélgetésekről. A műfaj megértéséhez tudnunk kell, amit a szerző így fogalmaz a kötet bevezetőjében: „Magam legnagyobb részét a beszélgetésről hazamenve jegyeztem emlékezetem szerint, így hát a szavak csak emlékeztetők a beszédre. Néha megesett, hogy közvetlenül jegyeztem. Apróságok, de néha felbukkan bennük egy-egy gyöngyszem (pl. Barcsay: »Csak akkor élek, ha festek«). Sok mindent nem jegyeztem le, mert miközben barátaim beszélgettek, én rajzoltam őket, s így egyszerre két dolgot nem tudtam művelni. Mindegy, legyenek így, ahogy vannak, utólag semmit nem változtattam jegyzeteimen.”

A kötetben szereplő beszélgetőtársak felsorolása is érzékelteti László Gyula emberi kapcsolatainak irányát, saját érdeklődését és elkötelezettségét. Az

1960-as évek derekán több találkozás emlékét rögzítette a régi barát, Barcsay Jenő munkásságáról, abban számos érdekes apró művészettörténeti adalékkal. De ott szerepel a kötetben a magyar képzőművészetből Berény Róbert, Gábor Móric, Márffy Ödön, Medgyessy Ferenc, Nagy Albert és Pátzay Pál. Imponálóan gazdag a magyar irodalomból megrajzolt portrék sora: Áprily Lajos, Berda József, Boda Gábor, Erdélyi József, Füst Milán, Illyés Gyula, Kassák Lajos, Kuczka Péter, Sinka István, Tamkó Sirató Károly, Tamási Áron, Tersánszky Józsi Jenő, Weöres Sándor. De ott van a kötetben egy rövid villanással Makovecz Imre, s felbukkan persze Kós Károly, egy erőteljesebb fejezetben pedig Szabédi László, akit láthatóan László Gyula is az egyetemes

magyar szellemi élet egyik meghatározó egyéniségének tartott. Hangsúlyozom persze, hogy a kötet rövid írásai inkább emléktöredékek, villanások, amelyek olvasását olyanoknak ajánlom, akikben az apró tollvonások is árnyalnak, gazdagítanak egy meglevő képet. Akár a bemutatottakról, akár László Gyuláról. Jó, hogy megjelent ez a kézbe simuló, szép kis kötet, részben éppen az irodalmi és a művészeti élet generációinak árnyalása miatt. Részben pedig azért, hogy László Gyula életművéről, személyiségéről a lehető legteljesebb képünk maradjon. Nagyon megérdemli!

(László Gyula: Találkozásaim – Beszélések a kortársakkal, Szabad Tér Kft., Budapest, 2003)